

OSMANLI DEVLETİ'NDE TANZİMAT DÖNEMİNİN SON YILLARINDA TAŞRADA GİDER YÖNETİMİ VE ÇILDİR SANCAĞI'NIN MEDFUAT PUSULASI ÖRNEĞİ

EXPENSE MANAGEMENT IN THE COUNTRY AND ACCOUNT BOOK NOTE SAMPLE OF ÇILDİR DISTRICT IN LAST YEARS OF TANZİMAT REFORM ERA IN THE OTTOMAN EMPIRE

Ali APALI¹

Öz

Tanzimat, Osmanlı Devleti'nin başta mali sistem ve müesseseleri olmak üzere birçok alandaki yenileşme hareketidir. Tanzimat döneminin getirmiş olduğu mali yeniliklerin başında, maliye nezaretinin kurulması gelir. Bu yeni nezaret ve bünyesinde yeni muhasebe kalemlerinin kurulması, kayıt sisteminin değişmesini de beraberinde getirmiştir. Tanzimat döneminde yüzyıllar boyunca devlet muhasebecilerinin kullandığı merdiven sistemi kaldırılmış, onun yerine ticaret kanunlarının kabulü sonrası çift taraflı kayıt yöntemine geçilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde idari birimlerden olan sancaklar Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerle beraber sınırsal ve idari olarak yapılanmalarda değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin meydana geldiği sancaklardan birisi de Çıldır Sancağı olmuştur. Çıldır Sancağı son zamanlarda sınırsal ve idari anlamda daralmış ve yönetici olarak kaymakamların idaresine bırakılmıştır. Tanzimat dönemine rastlayan değişim ve yenileşmenin yaşandığı sancak bünyesinde görev yapan memurlara özellikle dış borç alımının başladığı yıllarda ne kadar maaş ödendiği, sancak idaresi altında ne kadar yönetim giderlerine katlanıldığının ortaya konması ve bu bilgilerin muhasebe açısından işleyiş yönteminin ortaya konması, çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu amaç çerçevesinde Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden elde edilen medfuat pusulası ile konunun çerçevesi çizilmiş ve çalışma dayanaklandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Tarihi, Çıldır Sancağı, Tanzimat Dönemi, Medfuat.

Abstract

Tanzimat is a reform movement in the many areas including particularly financial system and institutions of the Ottoman Empire. Among the financial innovations that Tanzimat Period brought, the establishment of financial supervision comes first. This new supervision and establishment of new accounting offices brought the change of recording system with it. The ladder system that the state's accountants had used for centuries in Tanzimat Reform Era was abolished, instead of it, after acceptance of trade laws, it was tried to pass into double-faced registry method.

The Districts, one of the administrative unities in the Ottoman Empire were undergone a change in constructions as administrative and boundary together with the innovations that Tan-

¹ Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman A.B.D.

zimat brought along. Çıldır was one of the districts where these innovations occurred in. Çıldır District had become narrow as administrative and boundary in recently and, as manager, it had been left to the administrative of governors. In Tanzimat Reform Era, how much wage was paid to the officers working within the body of district where innovation and change occurred especially in the years when external debt started, revealing how much the administrative expenses under the district administration were endured and revealing the operating method in terms of accounting have constituted the purpose of the study. Within this purpose framework, the frame of the subject has been drawn and the study has been documented by the Account Book Note obtained from the General Directorate of The Ottoman Archives of the Prime Ministry.

Key Words: Accounting History, Çıldır District, Tanzimat Reform Era, Account Book

Giriş

Tanzimat ile birlikte devlet meselelerinin en önemlisi olarak mali meseleler görülmektedir. Mali sıkıntılarının çözümü, beraberinde bütün idari konularda eninde sonunda çözümleneceği inancı bazı reformların ve kararların alınmasına neden olmuştur. Sorunların başında bütçe dengesinin sağlanamaması gelmekteydi. Gelirlerin giderleri karşılamaması maliye nezaretinin kurulmasına, vergilerin birleştirilerek basit ve sade bir hal almasına neden olmuştu.

Tanzimat sonrasında özellikle devletin gelirlerinde önemli derecede artış olmaz iken, giderlerin artması önlenemez bir hal almıştı. Merkezi giderlerin çoğunu askeri giderler, idari ve saray harcamaları oluştururken, taşra teşkilatının en önemli giderlerini memur maaşlarının yanında yeniden yapılanma içinde idari ve yerel yönetim giderlerinden oluşmaktaydı. Memurlara ödenen maaş ve diğer giderler sancak yönetiminin devamının sağlanması için katlanıldığına göre özellikle dış borç alımı yapılan yıla denk gelen belgeye (medfuat pusulası) göre sancakta görev yapan memur maaşları ne kadardı? Sancağın genel yönetim giderleri hangi kalemlerden oluşmakta ve bunların toplamı ne idi? Bu gider icmallerinin muhasebe kayıtları tutulurken nasıl bir yol izlenmiştir? Bu soruların cevabının aranması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

1. Tanzimat Dönemi Merkez Mali Kararlarının Taşraya Yansımaları

Tanzimat 1839 yılının 3 Kasım'ında ilan edilmiştir. Ancak fermanın uygulamaya geçtiği yıl 1840 senesi olmuştur. Zira Mart 1840 tarihinden itibaren Anadolu, Rumeli ve Adalar'da uygulamaya giren Muhassıllık Teşkilatı, Tanzimat'ın da ilk uygulamasıdır. Dolayısıyla ilk kez taşra teşkilatına getirdiği düzenlemelerle Tanzimat'ın uygulamaya girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Efe, 2002: Efe, 2009: 91).

Tanzimat'ın esasları arasında her çeşit gelirin devletin hazinesine gelip her türlü giderin de hazineden yapılması yer almakta idi. Bu amaçla Tanzimat'ın öngördüğü başlıca yeniliklerden birisi, vergilerin toplanmasında haksızlık ve şikayetlere yol açan iltizam usulünün kaldırılması, bu işin devlet eliyle hakkaniyet çerçevesinde ve belirli kurallara dayanılarak yerine getirilmesi idi. Halkı mültezim, mütevellî vs. kişilerin keyfine bırakan iltizam usulü, eyaletlerdeki adem-i merkezîyet usulünü idame ettirmekte ve merkezden yönetim ilkesiyle çelişmesi nedeniyle de kaldırılması gerekli bulunmakta idi (Ağar, 2007: 413). Bu gereklilik iltizam sisteminin kaldırılmasına muhassıllıkların yaygınlaşmasına neden olmuştur. Muhassıllıkların oluşturulması taşra teşkilatlanmasını da beraberinde getirmiştir.

Taşra teşkilatlanmasında öncelikle eyaletlerin mali işleri muhassılı emval (vergi toplayıcısı) denilen ve kaza merkezlerine atanmış olan muhassılların vergi toplama görevlerinin yanısıra her türlü kamu işlerini görüşmek üzere bir meclis (meclisi İdare) oluşturmaları öngörülmüştür (Sencer, 1984: 52). Bu doğrultuda muhassıllar gitmiş oldukları yerlerde ilk önce birer meclis kurmuş ve meclise tabi üyeleri, seçi-

len üyeler, meclis başkanlığı ve küçük meclislerden meydana gelmiştir. Devletin görev ve yükümlülüklerini halkla paylaşmak, Tanzimat reformlarının halk tarafından kabullenilmesini sağlamak meclislerin en önemli görevlerinden olmuştur. Fakat bir süre sonra muhassılların azalan devlet gelirlerini artırmak için mültezimlerden daha fazla tahsilât yapma işlemine başvurmaları muhassıllardan beklenen başarıyı göstermedikleri görülerek 1842 yılında muhassıllıklar kaldırılmış ve valilere eski otoriteleri yeniden verilmiştir (Nakiboğlu, 2012a: 77). Maliye Nezaretine doğrudan bağlı muhassıl ve muhassıllıkların kaldırılması üzerine vilayet, sancak ve kazalarda Maliye Nezaretini temsilen mahalli mülki amire bağlı defterdarlar ve malmüdürleri görevlendirilmesi uygulamasına geçilmiştir. İltizam sistemi ile birlikte idarenin belirli birimlerinin geliri tahsil edip gerekli giderleri yapması ve artanın merkezi hazineye devredilmesi usulü benimsenmiştir (Ağar, 2007: 415).

Tanzimat fermanı herkesten maddi gücü nispetinde vergi tahsil edilmesini, arpalık ve aidat usulünün terk edilerek yerine maaş sisteminin ikame edilmesini ve Hassa Hazinesi ile giderlerinin Maliye Hazinesi'ne yüklenmesini öne sürmüştür (Feyzioğlu, 1981: 27). Bu dönemde Maliye Nezareti kurularak iki amaca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçlardan ilki tek hazine ile gelir ve giderlerin denetimini daha etkin yapabilmektir. İkinci amaç ise taşrada vergi tarh ve tahsilini kontrol etmek, yolsuzluğu önlemek ve gelirleri artırarak, taşra teşkilatını merkezi maliye teşkilatına bağlayıp yeniden düzenlemektir (Şeker, 2007: 121).

Tanzimat'tan sonra Osmanlı toprak düzeninde, tımar sistemi kalkmış ve tımarlı topraklar, miri topraklar haline getirilmiş ve mukataalar şeklinde iltizam ve emanet usulü ile işletilmeye başlanmıştır. Tanzimat uygulamaları kapsamında, Osmanlı taşra eyaletlerinde devlet namına görev yapan valilerden muhtarlar kadar tüm görevlilere maaş bağlanarak vergiye tabi tutulmaya başlanmıştır (Marufoğlu, 2011: 275).

Tanzimat'la beraber, belirlenen prensipler ve bu çerçevede hazırlanan nizamnamelerle desteklenerek imparatorlukta modern anlamda her yıl düzenli olarak bütçeler hazırlanması sürecine girilmiştir (1261 H.) (1845 M.). Bu dönemin gelir ve gider kalemleri günümüz bakanlıkları olarak tanımlanan maliye nezareti tarafından hazırlanmıştır. Eyaletlerden maktu toplanan vergiler, cizye, ağnam, aşar ve gümrük vergileri önemli gelir kaynakları olurken gider kalemleri askeri harcamalar, idari harcamalar, merkez ve taşradaki görevli memurlara yapılan ödemelerden meydana gelmiştir (Nakiboğlu, 2012b: 17).

2. Tanzimat Dönemi'nde Muhasebe Teşkilatındaki Değişimler

XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar muhasebe kayıtları özellikle Osmanlı mali teşkilatı bünyesinde yaygın olarak kullanılan siyakat yazı ve rakamları ile tutulmuştur. (Akgündüz ve Öztürk, 1999: 478). Osmanlı Devleti'nde muhasebe yapılması son zamanlara kadar devlet muhasebesi şeklinde kendini göstermiştir. Devletin yüzyıllar boyu İhlanlılardan aldığı merdiven yöntemini XIX. yüzyıl ortalarına kadar

elverişli bir şekilde, çeşitli devlet muhasebe organizasyon birimleri içinde kullanmıştır. Ancak, batılılaşma hareketleri içerisinde siyasi ve mali değişimlerle birlikte uzun süredir devlet teşkilatı içinde kullanılan yöntem, devrinin ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir. Bu nedenle devlet muhasebecileri arayış içine girmişler ve bunun bir sonucu olarak, Maliye Nezareti'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde çift yanlı kayıt yöntemine geçilmesi kararı alınmıştır (Çubuk ve Saygılı, 2013: 185).

Tanzimat döneminde Maliye Nezareti çerçevesinde örgütlenen mali bürokrasi de yeniden düzenlenmiştir. Tanzimat'tan önceki "Başmuhasebe Kalemî" yerine kurulan "Maliye Muhasebesi Kalemî" Maliye Nezareti'nin en önemli bürosuydu. Bu büro hazine hesaplarını tutmakla sorumluydu. Kendi içinde varidat ve mesarifat muhasebesi olarak ikiye ayrılıyordu. Varidat muhasebesi, devlet gelirlerinin kazalar itibariyle tahakkuk ve tahsilât kayıtlarını tutar, iltizam işlerini yürütür ve gelirlerle ilgili hesapların denetimini yapardı. Mesarifat muhasebesi ise genel giderlerin kayıtlarını tutar harcamaları onaylar ve öder, hazinenin aylık ve yıllık hesaplarına tutar ve bütçeyi hazırlardı (Güran, 1998: 79-80).

Maliye sisteminde bunların yanında bazı düzenlemelere gidilerek ilk kez 1863-64 mali yılı için batılı yöntemle bir devlet bütçesi hazırlanırken, kamu harcamaları bütçede ayrılan ödeneklere uygunluğunu denetlemek üzere 1862'de Divanı Muhasabat-ı Ali(Sayıştay) oluşturulmuştur (Sencer, 1984: 31).

3. Tanzimat Döneminde Sancaklarda Mali ve İdari Yapı

Muhasebe bir hizmet branşı olarak iktisadi ve mali olayların kayıt işleri ile uğraşmaktadır. Devlet muhasebesi, büyük ölçüde mali olaylar ile ilgilenmek ve mali olayları kayda almakla meşgul olmak durumundadır. Osmanlı'nın mali olayları ise, siyasi dönemleri ile yakından ilgilidir (Güvemli vd. 2014: 179).

Tanzimat dönemi Osmanlı bürokratları imparatorluğun idari ve toprak bütünlüğünün sağlanmasının merkezi devletin güçlenmesine, bunun ise yeterli ve sağlam bir mali tabanın oluşturulmasına bağlı olduğunu düşünüyorlardı. Bu yüzden mali meselelerin çözümlenmesini idari reformların başarıya ulaşmasının temel şartı olarak görüyorlardı. Merkezi yönetimin bu dönemdeki en önemli mali problemi mali kaynakların yetersizliği idi. Tanzimat yönetimi, bu problemi ülke içi kaynakları geliştirerek ve idarenin mali etkinliğini arttırarak çözmek istiyordu. Bu nedenle de Tanzimat Dönemi'nin başlangıç yılları mali yönetimin yeniden düzenlenmesi gayretleriyle geçmişti (Güran, 1998: 79).

Tanzimat'ın ilanından hemen sonra Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra idaresi yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemdeki reformlarla, eyaletlerin yönetimindeki farklılıklar ortadan kaldırılarak, taşradaki idari yapının standartlaştırılması hedeflenmiştir (Ertaş, 2012: 26). Tanzimat dönemi ile birlikte Osmanlı Devleti, taşra yönetiminde, Kamu hizmetlerinin görülmesinde, bürokraside, güvenlik, eğitim, sağlık ve bayındırlık alanlarında da batı tipi bir hizmet-ücret anlayışını benimsemiş, ekonomik koşulları ölçüsünde ve imkanları dahilinde uygulamaya çalışmıştır (Marufoğ-

lu, 2011: 280).Örneğin, Tanzimat-ı Hayriye döneminde yeniden şekillenen Çıldır Eyaleti, sancak idari yapısında, sancağın geneli mutasarrıfın, kazaları müdürün, köyleri ise muhtarların idaresinde bulunuyordu. Sancağın yönetiminde liva idare, liva temyiz ve belediye meclisleri önemli yer tutmaktaydı. Sancağın yönetiminde mutasarrıfa yardımcı olmak üzere naib, müftü, muhasebe ve tahrirat müdürü diğer görevlilerdi (Erzurum Salnamesi, 1288: 144; Kızılkaya, 2013: 408-409).

4. Osmanlı Devleti'nde Çıldır Eyaleti/Sancağı

Eski çağlardan beri birçok devletin idaresine girmiş olan Çıldır yöresi, Osmanlıların bu bölgede faaliyet gösterdikleri sırada Safevi nüfuzu altındaki Atabeg meliklerinin elinde bulunuyordu. Özellikle XVI. Yüzyılın ilk yarısında bu topraklar üzerindeki Osmanlı-Safevi mücadelesi hız kazandı. 1536'da Başaçık (imereti) Meliki II. Bagrat'ın Şah Tahmasb ile ittifak yaparak Çıldır ve yöresini de içine alan Atabeglik arazisini zaptetmesi ve Atabeglik melikini öldürmesi üzerine melikin oğlu II. Keyhüsrev Osmanlılardan yardım istedi. Aynı yıl Erzurum Beylerbeyi Dulkadirli Mehmed Han (Paşa) bu bölgeye doğru akınlarda bulunarak Oltu, Penek gibi kaleleri ele geçirdi. 1548-1549 harekâtı ile de Atabeglik ülkesinin büyük kısmı zaptedildi ve alınan yerlerde dört sancak kuruldu. 1551'de ise Erzurum Beylerbeyi İskender Paşa Ardanuç yöresini alarak Ahılkelek ve Ahıska civarına kadar ilerledi. Böylece Atabeglik toprakları Çıldır bölgesine kadar Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu. (Emecen, 1993: 300).1592'de Çıldır Eyaleti'nde sekiz sancak mevcut olup bunlar Ahıska, Altunkale, Osıkha, Çeçerek, Aspinze, Hırtıs, Ahılkelek ve Posthof (Posof) idi (BA, TD, nr.653; Emecen, 1993: 300). 1595'te sancak sayısı altıya indirildi: Çeçerek, Aspinze ve Altunkale Ahıska sancağına katıldı: Bedre adlı yeni bir sancak daha teşkil edildi. Bu sırada Çıldır Sancağı Canbaz, Kenarbel, Kurtkalesi adlı üç nahiyeden oluşuyordu (TK, TD, nr.30; Emecen, 1993: 300).

XVIII. yüzyılda, Çıldır Eyaleti'nin sancak sayısında önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Nitekim yüzyılın başında Eyalete bağlı sancak sayısı 22 iken, 1717-1730 tarihli tevcihat defterine göre sancak sayısı 20'ye düşmüş, 1740 tarihli tevcihatta önemli bir azalma olmuş ve 15 sancak kaydedilmiştir. 1750-1800 yıllarına ait tevcihat defterinde ise eyaletin sancak sayısı 21 olarak tespit edilmiştir (İnbaşı, 2006: 81).

Çıldır Sancağı, Tanzimat'ın ilanından 1845'e kadar her ne kadar eyalet olarak varlığını sürdürmüş ise de gerek sahip olduğu nüfus gerekse gelirleri bakımından bir eyalet vasfını taşımamaktaydı. Bu nedenle 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde üst düzey vezir rütbesinde beylerbeyiler tarafından yönetilen Çıldır, bu savaştan sonra daha düşük dereceli yöneticiler tarafından idare edilmeğe başlanmıştır. 1839 Tanzimat Fermanı'nda sonra da yapılan idari düzenleme ile eyalet adının terk edilerek vilayet teşkilatı kurulurken Çıldır Eyaleti lağvedilerek bir alt yönetim birimi olan sancak statüsüne dönüştürülmüş ve kaymakam payeli yöneticiler atanmaya başlanmıştır. (Erzurum Salnamesi, 1288: 144; Kızılkaya, 2013: 408).

5. 1271 Yılında Çıldır Sancağına Ait Medfuat Pusulası

Osmanlı taşra idaresinin temel birimi sancaktır(Gençoğlu, 2011: 30). Bu sancaklardan devlet topraklarının kuzeydoğu sınırında en uçta olanlardan biri de Çıldır Sancağı idi. Sancak özellikle Tanzimat'ın son zamanlarında oldukça küçülmüş olmasına rağmen hâlâ devlet için stratejik öneme sahipti. Bu önem beraberinde taşra teşkilatının gerektirdiği yapılanmaların Çıldır Sancağı'nda uygulanması sonucunu doğuruyordu. Birçok memurun görev aldığı sancak yapısı içindeki maaşları ve devletin devamlılığı açısından yapılan giderlerin tespiti muhasebe kâtiplerinin takip etmiş olduğu muhasebe kayıtları ile mümkün hale gelmiştir. Bu doğrultuda Çıldır Sancağı'na ait giderlerin tespitine yönelik Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan arşiv kaynakları taraması sonucunda elde edilen "ML.MSF.d 11457_002" kodlu belgenin yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde bu belgenin sancağa ait medfuat pusulası olduğu ve 1171 H. yılını içine alan tam bir yıllık dönemi kapsadığı anlaşılmıştır.

Öncelikle medfuat pusulasına geçmeden önce medfuat kelimesinin irdelenmesinde fayda vardır. Medfuat kelimesinin birinci anlamı, "sarf edilmiş, verilmiş paralar, kasadan çıkan paralar" iken, ikinci anlamı ise, "verilen paranın, hesap defterinde kaydedildiği hane, kolon"dur (Develioğlu, 2008: 598). Özellikle ilk anlamı ile arşiv belgelerinden elde edilen belgenin açılış kaydı durumu, paralel niteliği ile özetlemekte ve şu ifadeleri bünyesinde barındırmaktadır; "Çıldır Sancağı'nın yetmiş bir senesi mart'ıibtidasındanşubat'ı nihayetine kadar medfuat pusulasıdır" ve bu açılış kaydının devamında "vacib-i sene 1271" tarihi ile belgenin kayıtlarının kapanışı belirtilmiştir.

Belgeye göre bahsi geçen yıllarda Çıldır Sancağı'nda iki kaymakam asli olarak görev almış ve her ikisi de o yılın bütçesinden maaşatabi tutulmuşlardır. Diğer yandan eski ve yeni olarak kayıtlanan kaymakamların her ikisinin görevleri sonrasında birer tane vekil pozisyonunda görev yapan kaymakamların da aynı bütçeden maaş aldıkları tespit edilmiştir.

Tablo 1'den elde edilen bilgiye göre ilk kayıtlara giren, Sabık İsmail Paşa'nın maaşına ait olan ödemelerdir. Bu ödemeler mart ayında başlamış ve nisan ayında sonlanmıştır. Muhtemel odur ki kaymakamın görevinin sonlandırılması sebebi ile sonrasında ödeme yapılmamıştır. Eski kaymakam olan İsmail Paşa sancak giderlerine ilk olarak 9.800 kuruşluk bir tutara mâl olmuştur. Diğer yandan kaymakama nisan ayında kıst maaş ödemesinin kaydı yapılmıştır. Belgenin bu kısmında son olarak iki parçalı görevlendirmenin ilkinde 16.660 kuruş 2 para olan bir gidere sahip olunurken, ikinci kısımda ise iki farklı zamanda gerçekleştirilen, harcamanın 5.226,5 kuruş, 9 para olduğu anlaşılmıştır. Sabık İsmail Paşa'nın nisan döneminde görevinden ayrılmasının sonrasında yeni bir kaymakam atanmadığını, bu boşluğun Kaymakam Vekili Dilaver Bey vasıtası ile kapatıldığını belirtmek yerinde olacaktır. Kaymakam Vekili Dilaver Bey göreve gelmesi ile birlikte, bir dönem 8.166 kuruş 7 para maaş alırken, ikinci dönemde 12.413 kuruş 2 para tutarlı bir maaş almıştır

Tablo 1:1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Kaymakam ve Vekillerinin Maaş Gideri

Memur	Maaş/Gider	Ara Toplam
Sabık İsmail Paşa	9800 (mart)+5226,5 kuruş 9 para (Nisan) +1633 kuruş 13 para (1 mayıs-10 mayıs)	16660 kuruş 2 para
	An ibtida-yı nisan ilâ 2 mah-ı m. (652 kuruş 3 para)	5226,5 kuruş 9 para
	An 3 nisan ila nihayet-i m. nısf 1 (4573 kuruş 16 para)	
Kaymakam Vekili Dilaver Bey	000+000+3266 kuruş 7 para (10 Mayıs ilâ nihayet-i mah-ı m.-nısf 1)+ 4900 (tahrirat)	8166 kuruş 7 para
	4246 kuruş 15 para (1 Temmuz ilâ 26 mah-ı m. nısf 1)+0000+0000+0000	12413 kuruş 2 para
Açıklama	(hülasası verilmek)	12413 kuruş 2 para
Lâhik Edhem Paşa	0000+0000+0000+0000+0000+0000+0000+1738 (20 Eylül ile nihayet-i mah-ı m.nısf-1)+4900	6638 kuruş
	8330 (an ibtida-ı kasım ilâ nehavet-i mah-ı m.nısf-1 19800+9800+9800+9800)	44368 kuruş
Açıklama	(Öşrü)	173,5 kuruş
Genel Toplam (kalan)	(LahikEdhem Paşa'ya ödenen)	44195 kuruş
Kaymakam Vekili Hacı Akif Efendi	632,12 kuruş (?) +4500 kuruş (ağustos)+ 4500 kuruş (ey-lül)+4500 kuruş (ekim)	15332 kuruş 12 para
	1430 (an ibtida-yı ekim ilâ 9 mah-ı m.)	16802 kuruş 12 para
Genel Toplam	(özetinin verilmesi)	16802 kuruş 12 para

Çalışmada kullanılan belge tarihi tam bir yıl gibi bir süreyi esas aldığı dikkate alındığında tablo 1'in aynı yıl içinde değişen kaymakama ait giderleri gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu tabloya göre iki döneme ayrılan ödeme miktarlarından Lahik Edhem Paşa'nın ilk döneme ait 6.638 kuruş, ikinci dönem sonundaki ödeme toplam-ları ise 44.368 kuruş'tur. Ayrıca tablo 1'de "öşrü" ismi ile bir ödeme azaltımının varlığına işaret edilmiş ve 173,5 kuruş olan bu tutarın toplam ödemededen düşülmesi sonucu nihai sonuç olan 44.195 kuruşa ulaşılmıştır. Kayıtlara göre sözkonusu dö-nemde ikisi asil, ikisi de vekâleten dört adet kaymakam görev yapmıştır. Bu kayma-kamlardan sonuncusu olan Kaymakam Vekili Hacı Akif Efendi'ye yapılan ödemeler yine esas olarak iki döneme ayrılarak sistematik hale getirilmiştir. Ağustos ayında başlayan ilk dönemde 15.332 kuruş 12 para ödenen kaymakam vekiline, ikinci dö-nemde ise sadece 1.430kuruş ödenerek, toplamda her iki dönem sonunda yapılan ödeme 16.802 kuruş 12 paradır.

Tablo 2: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Mal Kâtiplerinin Maaş Gideri

Memur	Dönem	Maaş/Gider	Toplam
Esbak Halil Efendi	1. Dönem	1225 (nısf-1)+1225+367,5+0000	2817 kuruş
Toplam			2817 kuruş
Sabık Abdullah Efendi	1. Dönem	1225 (nısf-1)+1225+2082,5+2450	6982,5 kuruş
	2. Dönem	2450+2450+2450+2450	16782,5 kuruş
	3. Dönem	2450+2450+2450+1837,5	25970 kuruş
Toplam			25970 kuruş
Açıklamalar	anıbtida-yı şubat ila gayret-i mah-ı m. tamam an 15 Mart ila nihayet-i mah-ı m. Nısf (Açıklama Toplamı)		1225 kuruş 612,5 kuruş 1837,5 kuruş
LahıkAhmed Bey	1. Dönem	0+0+0+0	0
	2. Dönem	0+0+0+0	0
	3. Dönem	0+0+0+612,5	612,5 kuruş
Genel Toplam	(Anlaşılamadı)		29400 kuruş
Açıklamalar	An 15 Şubat ilâ nihayet-i mah-ı m. nısf		612,5 kuruş

Tablo 2’de mal kâtiplerinin maaşlarının kayıtlı bilgileri sunulmuştur. Başlangıç aşamasında elde edilen bilgiye göre üç farklı mal kâtibinden bahsedilmekte ve bunlar da “esbak” (en eski), “sabık” (eski) ve “lahık” (yeni) kelimeleri ile silsile haline getirilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen bilgiye göre Esbak Halil Efendi’nin görevi dolayısıyla doğmuş olan maaş toplamı 2.817 kuruştur. Silsilenin ikinci halkası olan Sabık Abdullah Efendi’nin maaş ödemesi üç farklı döneme ait tutarlardan oluşmaktadır. Bu tutarlar üç dönem halinde ödenmiş ve ilk döneme ait ortaya çıkan tutar 6.982,5 kuruş olmuştur. İkinci dönemde her bir parçasına 2.450 kuruş ödenerek, ikinci dönemin sonunda ödenen ara toplam 16.782,5 kuruşa ulaşmıştır. Son dönemde ise yine dört parçalı olarak ödenen yekün 25.970 kuruş olarak kayıtlanmıştır. Diğer yandan aynı kâtime ait olarak belgede açıklamaya yer verilmiş ve bu açıklamada da belirli tutarlara işaret edilmiştir. Çok kısa bir süre görev yaptığı anlaşılan Lahık Ahmed Bey, 612,5 kuruşluk maaş ödemesi ile kayıtlarda yerini almıştır. Bu kayıt ile birlikte Esbak Halil Efendi, Sabık Abdullah Efendi ve Lahık Ahmed Bey’e yapılan toplam ödemeler 29.400 kuruş olmuştur.

Tablo 3: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Diğer Mal Kâtiplerinin Maaş Giderleri

Memur	Maaş/Gider	Toplam
Rıfki Osman Efendi	500+500+500+500+500+500+500+500+500+500 +500+500	6000 kuruş
Diğeri Sefer Efendi	250+250+250+250+250+250+250+250+250+250 +250+250	3000 kuruş
Tahrirat Kâtibi Mehmed Vafik Efendi	750+750+750+750+750+750+750+750+750+750 +750+750	9000 kuruş
Rıfki Fethullah Efendi	350+350+350+350+350+350+350+350+350+350 +350+350	4200 kuruş
Diğeri Said Efendi	250+250+250+250+250+250+250+250+250+250 +250+250	3000 kuruş

Yönetici pozisyonunda olduğu belirlenen üç mal kâtibinin yanında, belgeye göre beş adet daha kâtip görev almıştır. Bu kâtiplerin maaş ödemeleri ile ilgili bilgiler yine sözkonusu belgede yer almaktadır. Buna göre kâtiplerden ilki Rıfki Osman Efendi olup, yılın her ayında görevini yerine getirmekle birlikte her ay için 500 kuruşu hak etmiş ve böylece ödemelerinin toplamı 6.000 kuruş olarak belirtilmiştir. İkinci memur Sefer Efendi'dir. Bu memura ait aylık ödeme 250 kuruş olup, bu memur da bir yıllık görev süresi boyunca 3.000 kuruş maaşı hak etmiştir. Memurlar arasında en fazla maaşa sahip olan tahrirat kâtibi Mehmet Vafik Efendi'ye on iki eşit ödemeli 750 kuruştan 9.000 kuruş toplam maaş ödemesi yapılmıştır. Bir diğer memur olan Rıfki Fethullah Efendi'ye ait olan tutar ise aylık 350 kuruştan 4.200 kuruş olmuştur. Son olarak Said Efendi ismi ile belgede kendine yer bulan memura yapılan ödemeler toplamı 3.000 kuruş olarak kayıtlanmıştır. Bu memur da en düşük aylık ödemeye sahip olan iki memurdan bir diğeridir.

Tablo 4: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Nüfus Nazırı ve Mukayyidlerinin Maaşları

Memur	Maaş/Gider	Toplam
Çıldır Nazırı Hasan Bey	225+225+225+225+225+225+225+225+225+225 +225+225+225+225	2700 kuruş
Mukayyidi Ahmed Efendi	125+125+125+125+125+125+125+125+125+125 +125+125+125+125	1620 kuruş
Sandık Emmini Hüseyin Bey	290+290+290+290+290+290+290+290+290+290+290 +290+290+290+290 (Tahsisine Dair Kayd Bulunmadığı)	3480-3480= 0000

Çalışmaya konu olan medfuat pusulasının devam eden kısmında Çıldır Sancağı'nda görev yapan nüfus nazırı ve mukayyidlerin maaşlarına ait bilgiler kayıt altına alınmıştır. İlk olarak Çıldır Nazırı Hasan Bey'in 225 kuruş olan aylık ödemelerinin yıllık toplamının 2.700 kuruş olduğu tablo 4'te gösterilmiştir. Sonrasında muhtemel olur ki nüfus işlemlerini kayıt altına alan Ahmed Efendi'nin maaşına işaret edilmiştir. Bu memur, aylık 125 kuruş maaş karşılığı görev yapmakta ve yıllık toplam maaş

tutarı 1.620 kuruşa karşılık gelmektedir. Belgenin bu kısmında maaş fakları bakımından dikkat çeken unsur, belgede Sandık Emini Hüseyin Bey olarak geçen memurun 290 kuruş olan aylık ödemesinin Nazır Hasan Bey'in maaşından daha yüksek olmasıdır. Sandık emini olarak görev yapan hükümet veznedarının yıllık maaş ödemesi ise 3.480 kuruşa ulaştığı ancak tahsis işiyle ilgili kayıt bulunmadığı için kayıtlarda sıfır toplamı bir işlemle karşılaşılmıştır.

Tablo 5: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Merkez ve Kazalarının Zabtiyeve Muvakkıf Neferatının Maaş Giderleri

Memur	Dönem	Maaş/Gider	Ara Toplam
Nefs-i Çıldır ile mülhakı kazalarında istihdam olunan kadim zabtiyeneferatı maaşları	1. Dönem	16732+16405,5+17279+15910	66326,5 kuruş
	2. Dönem	15910+11290+11230+12117	116878,5 kuruş
	3. Dönem	13059+12910+12450+13880	169188,5 kuruş
Muvakkıf zabitaneferatı maaşları	1. Dönem	3260+3260+3260+1140	10920 kuruş
	2. Dönem	1140+1140+1140+1140	15480 kuruş
	3. Dönem	1140+1140+1140+1140 (Tahsisine Dair Kayd Bulunmadığı)	20040-20040=0000

Sancak hududları içerisinde görev yapan toplam zabtiye neferatının hakettiği maaşların icmalı tablo 5'te gösterilmiştir. Aylık ama ara dönemlerle birlikte 169.188,5 kuruşa ulaşan ödemeler her ayda farklı tutarlı olarak gerçekleşmiştir. İlk dönemde ortaya çıkan 66.326,5 kuruş olan ara toplama 15.910, 11.290, 11.230 ve 12.117 kuruşluk ilave sonrası ikinci dönem ara toplamı, 116.878,5 kuruş olmuştur. Son dönemde ise 13.059, 12.910, 12.450 ve 13.880 kuruş olan toplu maaş ödemelerinin sonrasında genel toplama ulaşılmıştır. Tevkif işlerinde görevli olan zabita neferatı maaşlarına ait ödemeler yine belgede üç ayrı dönem ve on iki aylık parçalı olarak gösterilmiştir. Bu maaş ödemelerinden ilkinin toplamı 10.920 kuruş olup, ikinci dönemde eşit olarak ödenen 1.140 kuruşluk dört ödeme sonrasında ara toplam tutarı 15.480 kuruşa yükselmiştir. Son dönemde ise tahsisine dair kayıt bulunmadığı açıklaması düşülerek yekün 20.040 kuruş toplamından aynı tutar düşülerek genel toplam hanesinde sıfır kalanı gösterilmiştir.

Tablo 6: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nınKapu Serdarı ve Neferatınınve Namerman Kazası Kır Serdarlarının Maaş Giderleri

Memur	Dönem	Maaş/Gider	Ara Toplam
Kapu serdarıyla neferatı maaşları	1. Dönem	2672,10+4270+2060+2060	11062 kuruş 10 para
	2. Dönem	2060+2060+2060+1540	18782 kuruş 10 para
	3. Dönem	1540+1540+1540+1770 (Tahsisine Dair Kayd Bulunmadığı)	25172 kuruş 10 para- 25172 kuruş 10 para=0
NamermanKazası'nda istihdam olunan kır serdarı maaşları	1750 kuruş (kasım) + 0000 (tahsisine dair kayd bulunamadığı)		1750-1750=0

Kapu serdarı ve neferatına ait maaş bilgileri belge esaslı olarak üç döneme ayrılmış ve bu dönemlerden ilkindeki toplam 11.062 kuruş 10 para olarak kayıt altına alınırken ikinci dönemin maaş tutarlarının ilavesi sonrasında ikinci ara toplam 18.782 kuruş 10 para olarak kayıtlanmıştır. Sözkonusu memur grubuna ait maaş toplamı üçüncü dönem maaş tutarları toplamı sonrasında 25.172 kuruş 10 paraya ulaşmıştır. Ancak bu tutarın tahsis kaydı bulunmadığı için kısım toplamı sıfır olarak gösterilmiştir. Sancak kazalarından eski adı Namerman, günümüz adı ile Narman olan kazada istihdam olunan askeri personelin maaşına ait sınırlı olarak ortaya çıkan bilgi 1.750 kuruşluk bir kayıttır. Bu da kapu serdarı neferatı maaşı gibi tahsisinde kayıt olmadığı için sıfırlanarak gösterilmiştir.

Tablo 7: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nda Görevli Bazı Memurların Maaş Giderleri

Memur	Maaş/Gider	Toplam
Odacılık hizmetinde ve kalem odalarında istihdam olunan odacılar maaşları	200+200+200+200+200+200+200+200+ 200+200+200+200 Sa'i Ücreti 220 (Mart)+140 (Nisan)+0+0=360	2400- 2400=0
Ardahan karantina memurları	1500+1500+1500+1500+1500+1500+ 1500 +1500+1500+1500+1500+1500 (1000 Müdür Behçet Efendi+150 Katib+150 Sergardıyan+160 Gardıyan+40 İcar-ı Fırın=1500)	18000 kuruş
Rusya'nın ahvalini tahkik için casuslara verilen	0+0+0+0+0+440+980+0	1420 kuruş
	0+250+0+450	(700) kuruş
Cizye tahsili memurlarınaverilen	0+0+0+0+0+0+0+0+0+1250+0+0	1250 kuruş
Hükümet konağı ağası	250+250+250+250+250+250+250+250+ 250+250+250+250	3000 kuruş

Odacılar a ait maaşlar aylık ve toplam olarak gösterilmiştir. On iki ay olan 200 kuruşluk ödeme yılsonunda 2.400 kuruş tutarına ulaşmıştır. Ancak yine bu kayıt da aynı tutarla kapatılarak sıfırlanmıştır. Aynı kısımda ayrıca bir sa' i ücreti ortaya çıkmış ve bunun da toplamının 360 kuruş olduğu kayıtlanmıştır. Belge içerisinde yer alan kayıtlara dayanarak elde edilen bilgilerden dikkat çeken, dönemde karantina memuru olarak sadece Ardahan kazasındaki memurların ödeme bilgilerinin yer almasıdır. Bu doğrultuda her aybaşına toplamda 1.500 kuruş olan ödeme tutarının yıllık karşılığı 18.000 kuruşa denk gelmektedir. Kayıta ayrıca maaş tutarı olarak görünen 1.000 kuruşunun Müdür Behçet Efendi'ye, 150 kuruşunun kâtime, 150 kuruşunun başgardiyana, 40 kuruşunun ise fırına verildiğinin icmali kayıtlarda bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti dış istihbaratta casuslardan etkili bir şekilde yararlanırken, yabancı devlet casusları da Osmanlı topraklarında faal bir şekilde çalışmışlardır (Aydın, 2013: 21). Böyle bir durumla iç içe olan devlet birimleri de gerekli tedbirleri her zaman alma yolunu tercih etmişlerdir. Çıldır Sancağı sınır sancağı olması dolayısıyla dış güçlerden gelmesi olası tehditlere karşı ya da onların duruşlarına ait bilgilerin kullanımı, sancak yönetimi için önem arz etmiştir. Dolayısıyla kayıtlardan anlaşıldığına göre casus istihdam edilmiş ve bu da iki ayrı ara toplamlı maaş ödemelerini ortaya çıkarmıştır. Bu ödeme toplamlarından birincisi 1.420 kuruş iken, ikincisi 700 kuruştur. Casus maaşlarının dönemler halindeki genel toplamı 2.120 kuruşolarak gösterilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin gelirleri arasında önemli yeri tutan cizye, XIX. yüzyılda bazı değişikliklere uğramasına rağmen, 1855 yılına kadar aynı isimle varlığını devam ettirmiştir (Özcoşar ve Güneş, 2006: 159). Tanzimat ile birlikte değişime uğrayan vergileme ve vergi toplama esaslarına bağlı olarak görevde kaldığı son yılda, cizye tahsil memurlarına ödenen tutarın 1.250 kuruş olduğu kayıtlanmıştır. Devam eden kısımda hükümet konağı ağası mevkisinde görevli memura yapılan ödemeler kayıt altına alınmıştır. Bu memur bir yıl içerisinde aylık 250 kuruştan toplam 3.000 kuruş maaşı hak etmiştir.

Tablo 8: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Nüfus Mukayyidlerinin Maaş Giderleri

Memur	Maaş/Gider	Toplam
Namerman Nüfus Mukayyidi Sadık Efendi	50+50+50+50+50+50+50+50+50+50+50	600 kuruş
Nik Mukayyidi Şefik Efendi	40+40+40+40+40+40+40+40+40+40+40	480 kuruş
Göle Mukayyidi Ahmed Efendi	50+50+50+50+50+50+50+50+50+50+50	600 kuruş
Tavusker Mukayyidi Mustafa Efendi	50+50+50+50+50+50+50+50+50+50+50	600 kuruş
Kiskim Mukayyidi İbrahim Efendi	70+70+70+70+70+70+70+70+70+70+70	840 kuruş
Ardanuç Mukayyidi Battal Efendi	70+70+70+70+70+70+70+70+70+70+70	840 kuruş
Ardahan Mukayyidi Ali Efendi	70+70+70+0+0+0+0+0+0+0+0	210 kuruş
Hanlil? Ve Mirsu Mukayyidi Arif Efendi	70+70+70+70+70+70+70+70+70+70+70	840 kuruş

Tablo 8'de nüfus mukayyidlerinin maaşları kayıtlanmıştır. Bölgede yaşayanların kaydı bilgilerinin merkez tarafından sürekli takibinin yapılması devlet tarafından ayrıca önemseniyordu. Bu bilgiler hem vergilendirme sistemi için hem de herhangi bir sefer anında devletin kullanması olası bilgilerdi. O yüzden nüfus bilgilerini kazalarda takip eden mukayyidlerin hak edişi olan maaşlar detaylı olarak kayıtlanmıştır. Bahsi geçen işleri yapan memurlardan ilki Namerman (Narman) Nüfus Mukayyidi Sadık Efendi'ye ait olmaktadır. Bu memura on iki ay boyunca 50'er kuruş ödenmiş ve yıllık maaş yükü 600 kuruşa ulaşmıştır. Aynı ödemeler Göle Mukayyidi Ahmed Efendi ve Tavusker (Çataksu) Mukayyidi Mustafa Efendi için de sözkonusu olmuş ve aynı şekilde pusulada kayıtlanmışlardır. Mukayyidlerin içinde en düşük maaşı Nik Mukayyidi Şefik Efendi almıştır. Bu memurun aylık maaş tutarı 40 kuruş olup, yıllık ise ancak 480 kuruşa yükselebilmştir. Aynı hususlarda olmasa da aylık ödemesi 70 kuruş olan Ardahan Mukayyidi Ali Efendi ise toplamda 210 kuruş maaş hak etmiştir. Grup içinde hem toplamda hem de aylık bazda en yüksek maaş ödemelerini Kiskim (Yusufeli'ne bağlı Alanbaşı Köyü) Mukayyidi İbrahim Efendi, Ardanuç Mukayyidi Battal Efendi ve Hanlil? ve Mirsu Mukayyidi Arif Efendi almıştır. Bunların aylık maaş ödemeleri 70 kuruş olurken yıllık toplamda da 840 kuruşa ulaşmışlardır.

Tablo 9: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Kaza Müdürlerinin Maaş Giderleri

Memur	Maaş/Gider	Toplam
Namerman Kazası Müdürü Arslan Bey	500+500+500+500+500+500+500+500+500+500+500+500+500 (İstılâm cevabı vürud etmemiştir)	6000-6000=0
Nik kazası müdürü Mehmed Ali Bey	750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750	9000 kuruş
Tavusker Kazası Müdürü Dursun Bey	750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750	9000 kuruş
Göle Kazası Müdürü İzzet Bey	500+500+500+500+500+500+500+500+500+500+500+500+500	6000 kuruş
Ardanuç Kazası Müdürü Süleyman Bey	750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750	9000 kuruş
Kiskim Kazası Müdürü Haydar Bey	0+350(Nısf)+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750	7875 kuruş
Hanlil? Ve Mirsu? Kazası Müdürü Selim Bey	750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750+750	9000 kuruş
Ardahan Kazası Müdürü Hasan Bey	750+750+750+0+0+0+0+0+0+0+0+0+0 (İstılam cevabı vürud etmediği)	2250-2250=0

Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan idari yapısı içerisinde, kazalarda müdürler görevlendirilmekte ve bu görev karşılığında da maaş almakta idiler. Çıldır Sancağı'nda yer alan sekiz adet kazanın müdürlerinin maaşları benzer şekilde belirlenmiştir. Kayıtlara girmiş olan bu müdürlerden Namerman Kazası Müdürü Arslan Bey ve Göle Kazası Müdürü İzzet Bey'in, aylık maaşı 500 kuruş iken, yıllık maaşları 6000 kuruşa karşılık gelmektedir. Nik kazasının müdürü olan Ali Bey'in aylık maaşı ise 750 kuruş olup, Tavusker Kazası Müdürü Dursun Bey, Ardanuç Kazası Müdürü Süleyman Bey, Hanlil? ve Mirsu? kazasının Müdürü Selim Bey ve Ardahan kazası Müdürü Hasan Bey ile aynı maaşı almakta idiler. Sadece Ardahan kazası müdürünün yıllık maaşı 2.250 kuruşa denk gelirken diğer gruptaki müdürlerin yıllık maaşları 9.000 kuruş olarak kayıt altına alınmıştır. Aylık maaş tutarı 750 kuruş olmasına rağmen artık maaş ödemesi yapılan Kiskim Kazası Müdürü Haydar Bey'in yıllık maaşı 7.875 kuruş olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 10: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Toplam Genel Yönetim Giderleri

Gider Yeri/Çeşidi	Miktarı	Toplam
Nefs-i Liva'da sarf olunan kırtasiye bahası	570 kuruş	570 kuruş
Hapishane masarifi	235+284+148+155	877 kuruş
	115+130+175+90	1332 kuruş
	115+130+175+90	2037 kuruş
Meclis ve kalem odalarında sarf olunan odun ve diğer bedeller	340+405+204+162	1116,5 kuruş
	202+490+185+140	2135,5 kuruş
	60+262+330+308,5	3099 kuruş
Tahrirat-ı mühime için verilen	190+240+0+0	430 kuruş
	0+205+0+310	940 kuruş
	0+0+0+0	940-940 kuruş
	(Başka mazbata ile tesviyesi)	
Kırtasiye bahası (Nefs-i Liva'da sarf olunan)	570+490+300+300	1660 kuruş
	300+440+300+300	3005 kuruş
	300+390+300+300	4295 kuruş
Kırtasiye bahası (Mülhak kazalarda sarf olunan)	150+150+150+130	580 kuruş
	130+130+130+130	1100 kuruş
	130+130+130+130	1620 kuruş
Tahrirat	0+0+0+0+0+0+955+0+331 kuruş 10 para	1286 kuruş 10 para
	0+210+0+0	1496 kuruş 10 para
Manavî? ücreti	0+0+0+0+0+0+300+0	300 kuruş
	0+0+0+0	300 kuruş
Techîz ve telkin	0+0+0+0+0+0+0+0+0+0+80	80 kuruş
Nefs-i Çıldır kazasında kain yurtluk kurâsının altmış yedi senesi hasılat-ı vakiasının taksidiyesinemahsub olunmak üzere kaimmakam-ı esbak müteveffa Feyzullah Paşa'nın makbuzu	0+0+0+0+0+0+0+0+0+0+300 (Başkaca Mazbata ile Tesviyeye Muhtaç Olan)	300-300=0

Medfuat pusulasının çeşitli kısımlarında yer alan giderler sistematik halde gösterilmiştir. Bu gösterimde farklı zamanlarda kırtasiye bedellerinin kayıtlandığı dikkat çekmektedir. İlk olarak nefis-i liva olarak bahsedilen kazada 570 kuruşluk gider yapılmakla birlikte, devam eden kısımlarda 1.660, 3.005 ve 4.295 kuruş ara toplamaları ile kayıtlanan nefsi liva'nın yanında çeşitli kazalarda yapılan giderler de 580, 1.100 ve 1.620 kuruş ara toplamaları ile kayıt altına alınmıştır. Ayrıca belgede, 877, 1.332 ve 2.037 kuruşluk ara toplamalarla hapishanede yapılan giderler de yer almaktadır.

Sancak memurlarının görev yaptığı kalem odalarında yakılan odun ve diğer harcamalar 1.116,5, 2.135,5 ve 3.099 kuruş olarak ara toplamlarla ortaya konmuştur. Belgede iki yerde tahrirat için yapılan giderlerden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki tahrirat-ı mühimme için verilen kalem olup 430, 940 ve 940 kuruş eksilme ile sıfır kalanlı olup, ikincisi ise sadece tahrirat kalemi olup bunun da ara toplamları 1.286 kuruş 10 para, ikinci ara toplamı ise 1.496 kuruş 10 para olarak gerçekleşmiştir. Belgede manevi? ücretine 300 kuruş, techiz ve telkin kaleminde ise 80 kuruş gidere katlanıldığı kayıt altına alınmıştır.

İlk kısımda sancak kaymakamlarının maaşlarına ait ödemeler gösterilmiştir. Burada ise daha öncelerde görev yapan bir kaymakamın makbuz karşılığı alacağına ödenmesine ait olan kayıt ortaya konulmuştur. Bu kayda göre 300 kuruşluk bir makbuz sözkonusudur.

Tablo 11: 1271 (H.) Yılı Çıldır Sancağı'nın Dönemler İtibari İle Toplam Giderleri

Yekün 1271	Dönem	Aylar	Maaş/Gider	Ara Toplam
	1. Dönem		Mart	46544 kuruş 10 para
		Nisan	43616 kuruş 9 para	
		Mayıs	41421,5 kuruş	
		Haziran	37057 kuruş	
2. Dönem		Temmuz	37041,5 kuruş 7 para	313807 kuruş 16 para
		Ağustos	34485 kuruş	
		Eylül	35443 kuruş	
		Ekim	35198,5 kuruş 10 para	
3. Dönem		Kasım	31399 kuruş	473222,5 kuruş 16 para
		Aralık	39246 kuruş	
		Ocak	38140 kuruş	
		Şubat	40630,5 kuruş	
Genel Toplam				473222,5 kuruş 16 para

Belgenin en sonunda yer alan icmal bilgilerine göre giderler dörder aylık dönemler şeklinde üç döneme ayrılmıştır. Bu dönemlerin ilkinde en düşük harcama haziran ayı harcaması olarak 37.057 kuruş iken, en yüksek gider mart ayına ait olup 46.544 kuruş 10 para olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemin ilk ara toplamı 168.638 kuruş 19 para olarak kayıt altına alınmıştır. İkinci dönemin en düşük gideri 35.198,5 kuruş 10 para ile ekim ayında gerçekleşirken, en yüksek gideri ise 37.041,5 kuruş 7 para ile temmuz ayında gerçekleşmiştir. İkinci dönem sonundaki ara toplam tutarı 313.807 kuruş 16 para olarak ortaya konmuştur. Son dönemde en düşük gider, 31.399 kuruş ile kasım ayında ortaya çıkmışken, en yüksek gider ise şubat ayında ortaya çıkmıştır. Bu dönem sonunda ortaya çıkan ve aynı zamanda yekün olan giderler tutarı 473.222,5 kuruş 16 paradır.

Sonuç

Yüzyıllar boyunca geniş alanlarda hüküm süren Osmanlı Devleti'nin başarısını askeri ve siyasi teşkilatın güçlülüğünün yanında mali ve iktisadi teşkilatının güçlülüğüne de bağlamak yerinde olacaktır. Devlet olarak XIX. yüzyıla gelindiğinde bahsedilen teşkilatların oldukça çağın gerisinde kalması, devletin zor günler geçirmesine neden olmuştur. Tanzimat ile birlikte başlayan yenileşme ve değişme süreci askeri-idari ve mali sistemler başta olmak üzere birçok alanda kendini göstermiştir. Bu dönemde meydana gelen mali sistem yeniliklerinin birisi beş yüz yıl boyunca kullanılan merdiven sistemi olarak bilinen muhasebe kayıtlama yönteminin terk edilerek, yerine Fransa'dan ithal edilen çift taraflı kayıtlama yöntemine geçilmesidir. Yeni yöntem yüzyıllar boyunca kullanılan yöntemle göre çok büyük farklılıklara sahip olmasına rağmen, artık çağın gerektirdiği şekli ile devlet muhasebesinde uygulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti her ne kadar yöntem olarak değişikliğe gitmiş olsa da prensip olarak mali ve iktisadi olayların kayıt altına alınması anlayışında bir değişiklik meydana gelmemiş, aksine kayıtlama disiplini daha fazla önemli hale gelmiştir.

Osmanlı Devleti'ne ait çok sayıda muhasebe belgesi Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde bulunmaktadır. Bu belgelerden biri de Çıldır Sancağı'na ait olan 1271 (H.) yılına ait medfuat pusulasıdır. Bu belge incelendiğinde hem yöntem olarak hem de içerdiği idari personelle ilgili bazı bilgilere ulaşılmıştır. Bahsedildiği gibi, dağılma dönemindeki Osmanlı Devleti'nde her ne kadar çift taraflı muhasebe kayıtlama sistemine geçilmiş olsa da yöntemin uygulanmasına devlet topraklarında aynı anda geçilememiştir. Bunun kanıtlarından biri de incelenen medfuat pusulasında kendini göstermiştir. Yapılan gider kayıtlarında dönemler halinde ara toplamlar alınmış ve kısım sonlarında yeküne ulaşılmıştır. Bu durum merdiven yönteminin basit uygulamasıdır. Diğer yandan kayıtların sonuç bölümünde günümüz mizan anlayışı ile her dört ayda bir genel toplamlarının verilmesi yine muhasebe açısından dikkat çekici özelliktir.

Devletin mali-muhasebe sistemindeki uygulamaları idari ve yönetim sistemi ile doğrudan ilişkilidir. Tanzimat sonrasında gerilemenin hızlandığı ve dağılma sürecinin yaşandığı, devletin toprak kaybettiği yerlerden birisi de Çıldır Yöresi'dir. Bu yöre XVI. yüzyılda başta sancak iken eyalet olmuş ve devamında Ahıska'nın kaybedilmesi ile yeniden sancak halini almıştır. Son yüzyılda sancak halini alan Çıldır döneminde bir yandan askeri maliyetlere katlanılırken bir yandan da yönetim giderlerine katlanılmıştır. Bu yönü ile döneminde Çıldır Sancağı'nda meydana gelen idari yönetim giderleri yani günümüz terimi ile genel yönetim giderlerinin bir yıllık (1271 H.) kayıtları incelenmiş ve hazinenin katlandığı giderlerin ağırlığı memur maaşları olmak üzere şu şekilde gerçekleştiği tespit edilmiştir; mart ayı 46.544 kuruş 10 para, nisan ayı, 43.616 kuruş 9 para, mayıs ayı 41.421,5 kuruş, haziran ayı, 37.057 kuruş, temmuz ayı 37.041,5 kuruş 7 para, ağustos ayı 34.485 kuruş, eylül ayı 35.443 kuruş, ekim ayı 35.198 kuruş 10 para, kasım ayı 31.399 kuruş, aralık ayı 39.246 kuruş, ocak ayı 38.140 kuruş ve hicri takvime göre son ay olan şubat ayında ise 40.630,5 kuruştur.

Kaynakça

- AĞAR, Serkan, (2007), “Geçmişten Bugüne Mali İdare”, TBB Dergisi, S. 73, ss. 372-432.
- AKGÜNDÜZ, Ahmed; Öztürk, Said, (1999), “700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı”, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- AYDIN, Mithat, (2013), “19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya’nın Casusluk Faaliyetleri” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 32, S. 53, ss. 17-53.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Gömlek No: 11457, ML. MSF.d
- ÇUBUK, Adem, SAYGILI, Arıkan Tarık, (2013), “Osmanlı İmparatorluğunda XIX. Yüzyılın Ortalarında Devlet Muhasebesinde Merdiven Yönteminden Çift Yanlı Kayıt Yöntemine Geçiş”, Mufitad Dergisi, S.4, ss. 168-196.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (2008), “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat”, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- EFE, Ayla, (2009), “Tanzimat’ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği”, Karadeniz Araştırmaları, C.6, S.22, ss.87-113.
- EMECEN, Feridun , (1993), “Çıldır Eyaleti”, Diyanet İslam Ansiklopedisi <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c08/c080216.pdf>
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, (2012), “Tanzimat Döneminde Beşiri Kaza Müdürlüğü” SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 25, ss.25-36.
- FEYZİOĞLU, Bedri, (1981), “Nazari, Tatbiki, Mukayeseli Bütçe”, 6. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- GENÇOĞLU, Mustafa, (2011), “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (1), ss.29-50.
- GÜRAN, Tevfik, (1998), “Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 60. Yıl Özel Sayısı, C. 9, ss.79-95.
- GÜVEMLİ, Oktay, vd., (2014), “Osmanlı İmparatorluğunda Devlet Muhasebesi”, Ohem İletişim Bas. Yay. Ltd. Şti., İstanbul.
- İNBAŞI, Mehmet, (2006), “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri”, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.7, ss.77-94.
- KIZILKAYA, Oktay, (2013), “XIX. Yüzyılın Ortalarında Çıldır Sancağı’nın Sosyo-Ekonomik Durumu”, Turkish Studies, Vol.8/5 ss. 405-423.
- MARUFOĞLU, Sinan, (2011), “Osmanlı Taşra Eyaletlerinde Hizmetler ve Ücretler”, History Studies, Vol.3/3, pp.267-283.

- NAKİBOĞLU, Aslıhan,(2012a) “19. Yüzyılda Osmanlı Maliyesinde Değişim, Bürokratik Düzenlemeler ve Maliye Nezaretinin Kurulması”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 5, S. 2, ss.74-94.
- NAKİBOĞLU, Aslıhan (2012b), “20. Yüzyıla Giderken Osmanlı Bütçeleri: Bir Karşılaştırma”, Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, S. 31, ss. 1-17. <http://www.akademikbakis.org>
- ÖZÇOŞAR, İbrahim, GÜNEŞ, Hüseyin Haşimi, (2006), “Osmanlı Devleti'nde Cizye ve 19. Yüzyıla ait Bir Cizye Defteri: Cizre Sancağı'nın Cizye Defteri (Cizye Defteri Numarası: 375)”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 15, ss. 159-179, www.e-sosder.com, erişim: 20.06.2015.
- SENCER Muzaffer, (1984), “Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler”, Amme İdaresi Dergisi, C.17, S.3, ss.46-71.
- ŞEKER, Murat, (2007), “Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 8, S. 2, ss.115-134.